

a *szēgel*, *szēgl̄ik* ige, s ebből lett a *szēgl̄ő*, *szēgle*. A MTsz. is utal a hsz̄eki *szēgell̄ő* d̄ül̄őnévre (*Barta szegelleje*, *Szilok sz.*). Igaz, hogy a *szēgel* 'angulo' igere Kresznerics adata a legrégibb, de a *szēgelet*, *szēglet* 'angulus; ecke, winkel', mely kétségkívül igéből képzett főnév, már legrégibb kódexeinkben előfordul. A *szēgelet*, *szēgelet* Erdélyben szintén használatos 'falurész (ucca, sor)' jelentésben. — A *szuglya* 'angulus, winkel' alakváltozatai a következők: *zwgholya* ÉrsK. *szugolya* Kar. MA. Pős., *zugolya* Pős. *szugulya* Beres. *szuglya* SalMark. NySz. *szuglya*, *szugla* 'szeglet, sarok, zug, kuckó' [Komárom m. Vas m. Csallóköz, Vác, *zugla* 'térjmeg-ucca, zsákucca' Mátyusföldre MTsz., *szuglyó* Lippai NySz. Rendkívül fontos az utolsó adat, mely még föltünteteti az -ó igenévképzőt. Ha az alapigét nem is tudjuk kimutatni, mellette bizonyítanak az -at és -ék képzős származékok: *szugolyat* Illy. *zugolat* Helt. 'angulus, winkel'; *szugolyék* BSzabó NyF. 50:33, Szföld Nyr. 37:93, Tsz. *szugojék* Szföld, *szugujék* Aranyos-szék, Brassó m. Nagyküküllő m. MTsz. NyK. 31:398 'szeglet, sarok, zug; kis völgykebel. A szónak már a régi nyelvben van -a nélküli változata is: *szugoly* Hall. GKat. NySz. BSzabó, *szugol* Fal. MNy. 23:556, *zugoly* Debr. NySz. Tisza-szuguly TörtT. 1890:757 MNy. 23:556, *szugoly* Beregrákos, Szföld, *szugoj* Szatmár vid. *szuguj* Hétfalu, *zugoly* Szatmár m. MTsz. *zugoj* Szalonta Nyr. 42:463 'szeglet, sarok, zug'. Ezek az alakok elvonások a *szugolya* féle alakokból, melyeknek végső hangját a nyelv-érzék 3. sz. birtokragnak fogta föl.³

Beke Ödön.

A magyarság háza.

A magyarság eredetéről szóló fejtegetéseimben nem volt szükség arra, hogy az ősmagyar nép hajlékanak kérdésére is kitérjek. Mivel pedig ezek szerint az ősmagyar nép sohasem élt primitívebb viszonyok között, mint más finnugor népek, nyilvánvaló, hogy az ősmagyar nép hajléka sem volt primitívebb vagy másjelleű, vagyis hasonlított más finnugor népek ősi „ház“-ához. Volt bizony ennek a háznak is *küszöbe*, *ajtaja*, *fala*, *teteje*, de azért a ház elnevezést ez a hajlék nem igen érdemelte meg; legfeljebb putrinak lehetne mondani.

³ Simonyi, Nyr. 28:434, a szláv eredetű palóc *uglya* és a *szegélet* keveredéséből magyarázza a *szug(o)lyát*, viszont a *szeg(e)lye*, *szögle* a *szugolya* hatása alatt keletkezett a *szegélet*ből. A *zug*, *szug* szerinte elvonás a *szugolyából* a *szegelye*, *szögle* ~ *szeg*, *szög* mintájára. Asbóth (uo. 565) szerint az egy adatban följegyzett *uglya* a *zuglyából* úgy keletkezett, mint a *zacskóból* *acskó*, a *zászlóból* *ászló*.

Az ősmagyar nép, amint kifejtettük, elsősorban is iráni népekkel való érintkezés útján emelkedett magasabb kultúrfokra. Bizonyosan a magyarság is ekhós ökrös fogatokon kötözött, mert hisz *szekér* szavunk iráni eredetű. Azonban annak a házra vonatkozó terminológiában nincs nyoma, hogy a magyarság hajlékának alakulására valamely iráni nép; akár az ugor közösség, akár az ősmagyarkor idejében nevezetesebb hatást gyakorolt volna. Érintkezésbe került azonban a magyarság török népekkel is, és hogy hajlékukat átvette, azt a *sátor* szavunk is tanúsítja. Ez a hajlék pedig — amint ezt SEBESTYÉN Károly rég kifejtette (v. ö. Napkelet IV. 691. 11.) — nem lehetett más, mint a fejlett, kiművelt jurt-sátor. Ezt tekinthetjük tehát a honfoglaló magyarság hajlékának; annál is inkább, mert hisz a honfoglaló magyarság sátorlakásáról történeti kútfők is tudósítanak. Sebestyén már azt is kifejtette, hogy a jurt sátor tulajdonkép sokkal fejlettebb emberi hajlék volt, mint azok a szilárd házak, amelyeket a honfoglaló magyarok itt találhattak; rámutatott ezenkívül arra az érdekes körülményre is, hogy az ősi házterminológiából csak az maradt meg, ami a jurt-sátorra is alkalmazható. Ezeket a közismertnek mondható dolgokat tulajdonkép azért kellett elmondanom, mert BÁTKY Zsigmond nemrégiben azzal vádolt meg (Ért. 1932, 130—35), hogy én a honfoglaló magyarságra rá akarom fogni, hogy „nem tudott házat építeni“, hanem csak afféle sátoros cigánynép volt.

Az előzményei a dolognak a következők: A DUHbl. szerkesztője felkért Bátky Zsigmond egyik cikkének ismertetésére. Bevallom őszintén, nem nagyon lelkesedtem ezért a feladatért, annak ellenére sem, hogy a magyar népi hajlék problémája — amelyről a kérdéses cikk szólt — már régtől fogva érdekelt, és Bátkynak a magyar népi házra vonatkozó korábbi cikkeit és tanulmányait is olvastam. És pedig azért nem, mert jól ismerem Bátkynak nem éppen kellemes vitatkozási modorát... Nyilván ezért nem akaróztam eddig még senkinek — amin Bátky még csodálkozik is — hozzászólni a magyar népi ház eredetéről szóló fejtegetéseihez.

Én mégis elszántam magam erre — nehogy az általános hallgatás általános beleegyezésnek lássék — és ismertetésemben röviden kifejtettem, hogy miért tekintem Bátkynak a magyar ház eredetéről szóló elméletét tévesnek. Merészségemért Bátky sietett is megbüntetni azzal, hogy hamarosan rövid néhány oldalon valami négy-öt variációban tudatlanozott le, sőt még egy kis lehazaárulózást sem sajnált tőlem, mert hisz „a ma-

gyar Moór“ aposztrofálásának ez az értelme: ennyire még én is tudok magyarul.

Azonban hagyjuk ezeket a dolgokat és térjünk a kérdés lényegére. Mindenki által érthető formában kifejezve a vita tárgya ez: Bátky szerint a honfoglalás után a magyarok — ha úgy tetszik — nekiláttak a vályogvetésnek és ősmagyar típusú házakat építettek maguknak. Ehhez az ősmagyar házhoz aztán szláv szolgálóktól kölcsönöztek *gerendát, szelement, ragot, eszterhéjt, szobát, kemencét, áblakot, pincét, kamrát, pítvart, tornácot* stb. és így lett aztán a mai magyar ház. — Ezzel szemben én azt mondom, hogy a honfoglaló magyaroknak eszükbe sem jutott házépítéssel vesződni, hanem — ha már szilárd hajlékot akartak maguknak szerezni — részben elfoglalták a meghódított szlávoknak házait, részben pedig szláv szolgálókkal házakat építettek maguknak. Mivel pedig szláv szolgálók nem járták ki az ősmagyar építészeti akadémiát, olyan házakat építettek uraiknak, amilyeneket tudtak. Innen származott tehát a mai magyar népi hajlék, amint ezt a fentközölt szláv eredetű házterminológia is világosan tanúsítja. Ugyanaz történt tehát a házépítés tekintetében is, mint amit már alkalmunk volt látni a földművelés dolgában: a meghódítottak házépítési módja és terminológiája győzedelmeskedett az ősi felett, amelynek egyes maradványai csupán a terminológiában éltek tovább.

Ennek a tételnek az igazsága annyira nyilvánvaló és kézenfekvő, hogy igazolására semmiféle bizonyítgatásra tulajdonkép szükség nincs. Kérdéses ismertetésemben azonban mégis helyesnek láttam, ezt a tételt általánosabb keretbe foglalni, rámutatván arra a közismert tényre, hogy a népvándorlás korában a költöző népekkel együtt nem vándoroltak háztípusaik is. Bátky kedvéért, aki nagyon szereti fejtegetéseit különféle nagyszakállú auktorokra való hivatkozásokkal felékesíteni, megtettem azonban ismertetésemben azt, hogy ez utóbbi tételt egy neves német néprajzi kutatónak nagyon talpraesett fogalmazásában idéztem — a német házról szóló összefoglaló művéből. Persze némi fortély is volt részemről ebben. Azt reméltem ugyanis, hogy most már Bátky nem reám, hanem kollégájára, LAUFFER Ottóra, fog haragudni, aki bár német, mégis csak múzeumigazgató és világszerte ismert házkutató, és akit éppen ezért talán mégsem lehet majd Bátkynak könnyedén tudatlannak és tájékozatlannak bélyegeznie, mint engem. Arról nem is szólva, hogy a tudománynak esetleg nagy haszna lenne belőle, ha Bátky a tudományos közvéleményt majd felvilágosítaná

Lauffer felfogásának alapvetően téves voltáról. Ehelyett most Bátky engem szid és azzal vádol, hogy az egész tudományom az a kis Lauffer-féle kézikönyv. Rendben van. Ehhez nem kívánok semmit hozzáfűzni, mert a vitában nem arról van szó, hogy melyikünk hány kiló könyvet olvasott el a házra vonatkozólag, hanem hogy helytálló-e Bátky elmélete a magyar ház eredetéről.

Annak az igazolása ugyanis nagyon egyszerű, hogy a népvándorlás korában — az utóbbi kitévelt hangsúlyozottan ajánlom Bátky figyelmébe — a költöző népek nem vitték magukkal új hazájukba ősi háztípusaikat, hanem az új hazában lévő háztípust vagy háztípusokat vették át. Tudtak pl. a németek elei is házat építeni, nem csupán a magyarok ősei, azonban a régi német háztípus mégis csupáncsak Északnémetországban, vagyis a német őshazában maradt meg napjainkig, míg a Délnémetországba költözött németek — a mai felsőnémet nyelvterületen¹ — semmi maradványát nem tartották meg az ősi német háznak, jóformán még a házterminológiában sem, hanem átvették az ott lakott keltáktól, románoktól az ott honos két tüzelős „felsőnémet“ házat. Ezért merészkedtem ismertetésemben ezt a házat kelta-római örökségnek mondani és ezért tartottam szükségesnek — úgyis mint germanista — tiltakozni Bátkynak azon állítása ellen, mintha a kéttüzelős ház a németek találmánya volna. Hogy a középeurópai kéttüzelős ház mely nép találmánya, azt természetesen sem én, sem más nem tudhatja, de az sem kétséges, hogy a németek csak kelta vagy román népektől vehették át. Keletnémetországba sem került el az ősi német ház, ott ugyanis a „Laubenhau“nak nevezett háztípust találjuk, amelyet mint székelyházat mi is jól ismerünk.

Hasonlót tapasztalhatunk szláv népeknél is: a délorosz háztípusnak² éppoly kevés köze van az északi orosz háztípushoz, mint ennek a lengyelhez vagy a szlovénhez. És ezért nem lehet a magyarországi honfoglalás előtti szlávok hajlékát „szlávház“nak vagy ahogy újabban teszi Bátky „szlovén-szláv“ háznak mondani.

¹ Bátor vagyok Bátky figyelmét felhívni arra a körülményre, hogy az általa használt *felnémet* kifejezés nem *oberdeutsch*-ot jelent a magyarban, hanem *hochdeutsch*-ot, ami két különböző dolog.

² Mint érdekességet említhetem meg, hogy egyes szlavisták a délorosz *chata*-t, amely szó hangalak tekintetében szabályszerűen megfelel a magyar *ház* szó korábbi hangalakjának, ősmagyar eredetűnek tartották — valószínűleg tévesen.

Tudom azonban, hogy Bátky nem nagyon állhatja a „dajcsokat“ és a tótféle népeket, azért hát én sem óhajtom az ő türelmét ebben az irányban továbbra is próbára tenni. Remélem azonban, hogy a székelyekre talán mégsem haragszik; ezért felfogásom helyességének illusztrálására néhány szóban meg akarok még emlékezni az u. n. székelyházi is. Erről ugyanis mi szegediek többet tudunk esetleg még a pesti főháztudósoknál is. Nekünk ugyanis alkalmunk volt SEBESTYÉN Károlynak egyetemi magántanári próbaelőadását meghallgatni, amelyben azt fejtette éppen ki, hogy a székelyház nem innen-onnan behozott vagy kölcsönzött, hanem ősi erdélyi háztípus, amelynek jóval a honfoglalást megelőző időkből származó maradványait az archeológusoknak módjukban volt Erdély földjéből is kiásniok. Előadásában — há jól emlékszem — Lauffert ugyan nem említette, de fejtegetéseinek alaphangja mégis csak az volt, hogy a ház nem vándorol. Bizom benne, hogy Sebestyén Károlynak a magyar ház eredetéről szóló fejtegetései a közel jövőben napvilágot fognak látni és így nincs sok értelme annak, hogy én Bátkyval — nem is a legkellemesebb formák között — részletekbemenő eszmecsereket folytassak a magyar ház kérdéséről. Sokkal helyesebb lesz tehát, ha majd Bátky velem folytatja az itt megkezdett vitát, annál is inkább, mert legjobb tudomásom szerint Sebestyén nemcsak egy vékony kézikönyvet olvasott el a népi háziakról, mint ahogy ezt Bátky rólam tévedhetetlen hátrorozottsággal állítja, hanem még olyan vaskos fóliánsokat is, amelyek talán még majd neki is imponálni fognak. Arról ugyanis Bátky Sebestyénnek idézett cikkéből könnyen meggyőződhetik, hogy ebben a kérdésben Sebestyén felfogása legfeljebb csak lényegtelen árnyalatokban különbözik az enyémetől.³

³ Bátkynak néhány részletkérdésre vonatkozó megjegyzéseit azonban mégsem hagyhatom szó nélkül. — Különösen rossz néven veszi tőlem, hogy az ő biztatására létrejött kecskeméti ásatások eredményeit ellene fordítom. Bátky kezdeményezése bizzorral minden dicséretet megérdemel; arról azonban én már igazán nem tehetek, hogy ezek az ásatások nem őt igazolták. És így némely „antinómiákba“ bizony belekeveredik. Györfly kutatásaiból közismert, hogy az u. n. kun területeket csak azért szállhatták meg a kunok, mert ezek a kevésbé termékeny területek a honfoglaló magyarságnak nem kellettek. Így tehát nem lehet azt állítani, hogy a Kunság a „szegény“ nyugati részekkel szemben „módos“ terület lett volna a középkorban. De a legkevésbé lehet a középkori Nyugatmagyarországot a Kunsággal szemben a kulturában elmaradt vidéknek állítani. Ugyan kérem! — Három száz év előtti irodalmi adat azt tanúsítja, hogy a Dunántúl legdélnyugatibb sarkában 100 év előtt volt egytüzelő ház. Ismertetésemben helytelenítettem, hogy Bátky ezt az állapotot egész Középdunántúltra és Nyugatmagyarországra általánosította. Erre Bátkynak megjegyzése

Nem érdemes azonban nekem más okból sem részletekbe menő vitát folytatnom Bátkyval. A ház ugyanis kétségtelenül tárgy, már pedig én különböző vékonyabb és vastagabb kézikönyvekből és tanulmányokból azt tanultam meg a nép anyagi kulturájáról hogy az elsősorban is abban a földben gyökerezik, amelyen az illető nép él. Vagyis más szóval nemcsak a ház nem vándorol, hanem az anyagi kulturának tárgyai sem vándorolnak.⁴ Bátky pedig annak a felfogásnak egyik legfőbb képviselője nálunk, amely a magyar népi kulturát minden vonatkozásában autochtonnak, valami ősi turáni kultúra önálló magyar továbbfejlődésének akarja látni. Szláv eredetű helyneveink bizonyíthatják természetesen a legvilágosabban a magyarországi népi kulturának a honfoglalással meg nem szakadt kontinuitását. Ezért is haragszik Bátky a szláv helynevekre is.

Hogy a magyar középkori műveltség a honfoglalás előtti magyarországi kulturának egyenes folytatása, azt történetíróink közül elsőnek ERDÉLYI László ismerte fel. Ma már felfogásával, ahogy én látom, egyáltalán nem áll magában.⁵ Ezért azt hiszem, hogy a romantikus nacionalizmusnak az az álláspontja, amelyet a magyar ház kérdésében Bátky képvisel, minden vita nélkül is rövidesen a múlté lesz. Különben is megmondta már a legrégebb magyar ethnographus, az öreg Anonymus, hogy nem méltó a dicső magyar nemzethez, hogy múltját quasi sompniando audiret...

Moór Elemér.

nincs; azonban most már határozottan kijelenti, hogy ilyen házak még a XIX. században is bőven voltak. Állítólag öregebb emberek ma is sokfelé emlékeznek ezen a vidéken arra, hogy gyerekkorukban ilyenekben laktak. Tisztelettel kérném tehát Bátkyt, hogy csak egyetlen ilyen öreg embert is nevezzen meg nekem a Rába- vagy Balaton-mellékéről, aki emlékezik erre. Mert én rögtön utazom és kikérdezem — tanuk előtt. Ugyanis nyugatmagyarországi származású vagyok, és azt hiszem több Bátky-féle „álfelnémet“ házban fordultam már meg életemben, mint amennyinek a fényképét alkalma volt Bátkynak múzeumi szobájában látnia. Ki is szoktam az embereket kérdezni a házuokról, azonban olyan öreg embert még nem találtam, aki tudott volna arról, hogy valaha másféle házban laktak volna. (A most még látható álfelnémet boronaházak 80—120 évesek). — Végül pedig nem értem azt, hogyha a nyugatmagyarországi „álfelnémet“ ház nincsen 100 éves, akkor hogyan volt lehetséges Kecskemét vidékén 16. századi „álfelnémet“ házakat kiásni. Vagy talán az a ház a módos kiskunoknak valami magábanálló találmánya volna, amely csak azért nem származhatott el csak a 19. században a „szegény“ Dunántúlra, mert a szegény dunántúliaknak a kiskunokkal ellentétben a középkorban nem volt elég pénzük a házépítéshez szükséges sárra és fára?...

⁴ Különösen tanulságos ebben a tekintetben *Rüttimeyer*, Die Ethnographie der Urschweitz c. műve és *Dopsch*-nak több munkája.

⁵ V. ö. M á l y u s z Elemér, Turóc megye kialakulása. 1922, 35.